

AHMED YESEVİ KÜLTÜRÜNÜN TÜRKİYE TÜRKÇESİ SÖZ VARLIĞINA KATKILARI

THE CONTRIBUTIONS OF AHMED YESEVİ'S CULTURE TO THE VOCABULARY OF TURKEY TURKISH

ALİ KOÇ*

Sorumlu Yazar

Öz

Hoca Ahmed Yesevî'nin 12. yüzyılda Orta Asya'da Türkçeyi tasavvufun dili hâline getirme çabaları, Anadolu'ya göç eden dervişler aracılığıyla bu topraklarda da kök salmıştır. Yesevî (1093-1166), Türk tasavvuf geleneğinin kurucu isimlerinden biri olarak, *Divan-ı Hikmet* adlı eseriyle Türkçenin dinî ve kültürel söz varlığına önemli katkılarda bulunmuştur. Ahmed Yesevî kültürünün Türkiye Türkçesi söz varlığına etkilerini disiplinlerarası bir perspektifle analiz ederek, dilin tarihsel ve kültürel dönüşümüne odaklanmak bu araştırmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Yesevî'nin tasavvufî öğretilerinin Türkçenin dinî terminoloji, ahlâki kodlar ve morfolojik yapı üzerindeki kalıcı katkılarını sistematik bir şekilde ortaya koymaktır. Çalışma, Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet* eserindeki dil stratejilerini, Anadolu'daki sözlü kültür pratiklerini ve modern Türkçenin semantik derinliğini karşılaştırmalı yöntemlerle incelemektedir. Yesevî'nin İslami kavramları Türkçeleştirme çabasının dilin epistemolojik sınırlarını genişlettiğini göstermektedir. "Gönül", "hakikat" ve "eren" gibi terimlerin Türkçe köklerle yeniden üretilmesi, hem dinî bir dil inşasına hem de toplumsal hafızanın şekillenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, "-lık/-lik" ve "-daş/-deş" ekleriyle türetilen kelimeler (*aşklık, gönüldaş*), soyut tasavvufî kavramların somutlaştırılmasında kritik bir işlev üstlenmiştir. Atasözleri ve deyimler ("*Eline, beline, diline sahip ol*") üzerinden yapılan analizler, Yesevî etiğinin gündelik dile nasıl içkinleştiğini ortaya koyarken; sözlü kültürdeki "Horasan erenleri" anlatıları ve coğrafi adlandırmalar (*Dervişler Köyü*), bu mirasın mekânsal ve kolektif boyutunu vurgulamaktadır. Yesevî kültürünün Türkçeyi bir iletişim aracı ve *kültürel kimliğin bir taşıyıcısı* hâline getirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bulgular, dil-kültür etkileşiminin tarihsel sürekliliğini anlamak için metodolojik bir çerçeve sunarken, gelecek araştırmalarda semantik evrim ve dijital çağdaki dönüşümlerin incelenmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Ahmed Yesevî'nin hem dinî bir lider hem Türkiye Türkçesini biçimlendiren linguistik bir rol taşıyıcısı olduğu vurgulanmaktadır. Araştırma, Türk dili tarihi ve kültürel kimlik çalışmalarına yöntemsel bir çerçeve önerisiyle katkıda bulunmayı da amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Ahmed Yesevî, Türkiye Türkçesi, söz varlığı, tasavvuf kültürü, *Divan-ı Hikmet*, anlam analizi.

Abstract

The efforts of Hoca Ahmed Yesevî in the 12th century to establish Türkçe as the language of Sufism in Central Asia took root in Anatolia through dervishes migrating to these lands. Yesevî (1093–1166), a foundational figure of the Türk tasavvuf tradition, significantly enriched Türkçe's religious and cultural lexicon through his work *Divan-ı Hikmet*. This study employs an interdisciplinary perspective to analyze the influence of Ahmed Yesevî's cultural legacy

Araştırma Makalesi / Künye: KOÇ, Ali. "Ahmed Yesevî Kültürünün Türkiye Türkçesi Söz Varlığına Katkıları". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 115 (Eylül 2025), s. 483-495. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1698848>

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, E-mail: alikocmardin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9809-3601

on the vocabulary of Türkiye Türkçesi, focusing on the historical and cultural transformation of the language. The primary aim is to systematically demonstrate the enduring contributions of Yesevî's Sufi teachings to Türkçe's religious terminology, moral codes, and morphological structures. The research comparatively examines Yesevî's linguistic strategies in *Divan-ı Hikmet*, oral cultural practices in Anadolu, and the semantic depth of modern Türkçe. Findings reveal that Yesevî's Turkicization of Islamic concepts expanded the language's epistemological boundaries. Terms like *gönül* (heart/soul), *hakikat* (truth), and *eren* (spiritual adept), reconstructed using Türkçe roots, contributed to both religious language-building and collective memory formation. Derivational suffixes such as *-lık/-lik* (e.g., *aşklık*) and *-daş/-deş* (e.g., *gönüldaş*) played critical roles in concretizing abstract Sufi concepts. Analyses of proverbs like "*Eline, beline, diline sahip ol*" illustrate how Yesevî's ethics became embedded in everyday language, while narratives of the *Horasan erenleri* and toponyms like *Dervişler Köyü* emphasize the spatial and collective dimensions of this legacy. The study concludes that Yesevî's cultural influence transformed Türkçe into both a communication tool and a carrier of cultural identity. These findings provide a methodological framework for understanding language-culture interactions historically, while highlighting the need for future research on semantic evolution and digital-age transformations.

Key Words: Ahmed Yesevî, Turkey Turkish, common language, sufi culture, *Divan-ı Hikmet*, semantic analysis.

1. Giriş

Türk dili ve kültürü, tarih boyunca farklı coğrafyalarda karşılaştığı sosyokültürel etkileşimlerle biçimlenmiş; bu süreçte din, göç ve düşünce mirası gibi unsurlar, dilin evriminde belirleyici olmuştur (Yetişgin, 2007, 61; Çiçek, 2007, 246). Özellikle 12. yüzyıl Türkistan'ında Ahmed Yesevî'nin temellerini attığı tasavvufi öğretiler, Türk-İslam düşüncesinin köklerini beslerken, Türkçenin dinî ve kültürel sözvarlığının zenginleşmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Gürer, 2017, 15; Köprülü, 1991, 94; Yıldırım, 2012, 81). Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet* adlı eseri, onun Türkçeyi tasavvufun ana dili hâline getirme idealinin somut bir yansımasıdır. Bu çalışma, Yesevî'nin kültürel mirasının Türkiye Türkçesinin söz dağarcığına etkilerini, disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Ahmed Yesevî (1093–1166), Türk tasavvuf geleneğinin öncü isimlerinden biri olarak, İslam'ın Türk coğrafyasında yayılmasında ve Türkçenin dinî bir dil olarak benimsenmesinde önemli bir figürdür. Orta Asya'da başlattığı "hikmet" geleneği, sade bir Türkçe ile kaleme alınan şiirler aracılığıyla İslami öğretileri halkın anlayabileceği bir forma indirgemiş; bu yaklaşım, Anadolu'ya göç eden dervişlerle birlikte yeni bir kültürel senteze dönüşmüştür (Şengün, 2016, 131). Yesevî'nin etkisi, dinî pratiklerin ötesine geçerek, dilin anlam derinliğini besleyen deyimler ve metaforlar üzerinden kültürel hafızaya işlemiştir. Bu durum, Türkiye Türkçesinin tarihsel gelişiminde Yesevî'nin izlerini sürmeyi akademik açıdan önemli kılmaktadır. Dil ve kültür arasındaki iç içe geçmiş ilişki, dinî terminolojinin gelişiminde özellikle belirgindir (Eraslan, 1991, 31). Tasavvufi metinler, yalnızca mistik öğretileri aktarmakla kalmaz; aynı zamanda dilin kavramsal sınırlarını genişleterek yeni anlam katmanları da oluşturur. Yesevî'nin hikmetleri de bu bağlamda, Türkçenin soyut dinî kavramları ifade etme yeteneğini güçlendirmiş ve bu kavramların toplum tarafından benimsenmesine aracılık etmiştir. "Dört kapı" öğretisini temsil eden şeriat, tarikat, hakikat ve marifet gibi terimler, tasavvufi bir sistemin parçaları ve Türkçenin anlam zenginliğini yansıtan dilsel bir mirastır (Tatcı, 2017, 8; Şengün, 2016, 138). Bu kavramların günümüz Türkiye Türkçesinde hem dinî metinlerde hem de günlük konuşma dilinde kullanılıyor olması, Yesevî kültürünün dildeki kalıcılığını gösteren somut kanıtlardır.

Türk-İslam kültürünün yayılmasında ve tasavvuf düşüncesinin şekillenmesinde Yesevî kültürü, önemli bir rol oynayarak, bölgedeki sosyal ve dinî yapının derinlemesine dönüşümüne katkıda bulunmuştur. Bu araştırmanın da temel hedefi, Yesevî geleneğinin Türkiye Türkçesi sözcük varlığına olan katkılarını sistematik bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Yesevî'nin dilsel mirasının Türk dili tarihi ve kültürel kimlik araştırmalarına metodolojik katkıları ele alınacaktır. Bu yaklaşımla birlikte, Ahmed Yesevî'nin hem bir din, inanç önderi hem de Türkçenin anlam evrenine katkı sunan bir dil ustası olduğu tezi de desteklenecektir.

2. Yesevîliğin tarihsel arka planı

Ahmed Yesevî ya da Ata Yesevî (Kazakça: Қожа Ахмед Яссауи, Özbekçe: *Xoja Ahmad Yassaviy*; 1093, Sayram - 1166, Türkistan (Yesi), kendi gibi Türk asıllı olan Arslan Baba'nın talebesidir. “Pir-i Türkistan” lakabıyla bilinen bir mutasavvıf ve şairdir. Ahmed Yesevî'nin tarihsel arka planı, Orta Asya'nın İslamlaşma süreciyle iç içe geçmiş sosyokültürel dinamikler üzerinden şekillenir. 11. yüzyıl sonu ile 12. yüzyıl ortalarında, bugünkü Kazakistan sınırları içinde yer alan Yesi şehrinde doğan Yesevî, Karahanlı Devleti'nin İslam'ı resmî din olarak benimsediği bir dönemde yetişmiştir. Bu siyasi tercih, bölgedeki Türk topluluklarının yerleşik hayata geçişiyle eş zamanlı ilerlemiş ve geleneksel inançlarla İslami değerlerin sentezlenmesine zemin hazırlamıştır (Tosun, 200, 120-122; Güner, 2017, 15). Öte yandan, göçebe kültürün hâkim olduğu bu coğrafyada, şehirlerdeki medrese geleneği ile kırsal alandaki sözlü kültür arasında ikili bir etkileşim mevcuttu. Yesevî'nin düşünce dünyası, bu ikili yapının kesişim noktasında ortaya çıkmıştır.

Yesevî'nin öğretilerinin temelini oluşturan tasavvufi yaklaşım, salt bireysel bir maneviyat arayışından ziyade toplumsal bütünleşmeyi hedefleyen bir işleve sahipti. İslam'ın evrensel ilkelerini Türklerin yerel pratikleriyle harmanlayan bu model, özellikle “hikmet” adı verilen Türkçe şiirler aracılığıyla kitlesel bir etki yarattı. Arapça ve Farsçanın entelektüel dil olarak öne çıktığı bir çağda, bilinçli şekilde Türkçeyi tercih etmesi, dinî öğretilerin halk katmanlarına nüfuz etmesini kolaylaştırdı (Eyüpoğlu, 1993, 2; Yesevî, 2016, 94). Bu durum, hem dinî bir aktarıcı faaliyeti hem de dilin kültürel kimlik inşasındaki rolünü vurgulayan stratejik bir hamleydi. Nitekim *Divân-ı Hikmet*, Türk tasavvuf edebiyatının ilk örneklerinden biri olarak hem dilin gelişimine katkı sağlamış hem de Anadolu'daki Yunus Emre gibi şairleri derinden etkilemiştir.

Yesevî'nin kültür formasyonu, dönemin önde gelen sûfîleri Arslan Baba ve Yusuf Hemedânî'nin yanında tamamlanmıştır. Hemedânî'nin halifesi olarak edindiği meşruiyet, onun “dört kapı” (şeriat, tarikat, marifet, hakikat) öğretisini sistematize etmesine olanak tanımıştır. Bu öğreti, zahirî ibadetlerin ötesinde ahlâkî arınma ve toplumsal sorumluluğu merkeze alarak, sonraki dönem tarikatları için bir model teşkil etmiştir. Öğretilerini katı bir hiyerarşi yerine esnek bir yapıda yayması, göçebe topluluklar arasında hızla benimsenmesini sağlamıştır. Bu esneklik, Yesevîliğin Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada etkin olmasının temel sebebidir. Yesevî'nin tarihsel mirası, Türk-İslam kimliğinin oluşumunda köprü işlevi görmesiyle öne çıkar (Ayış, 2022, 94). Eski Türk inançlarının etkileriyle şekillenmiş yerel dinî anlayış ile resmi dinî öğretinin birleşimi, Anadolu'daki Alevî-Bektaşî geleneklerinde dahi kendini göstermektedir. Orta Asya'da dinî pratiklerde ve Anadolu'da kültürel hafızada varlığını sürdüren bu miras, onu tarihî bir figür ve kolektif bilincin bir parçası hâline de getirmiştir (Ocak, 1999, 55-57; Şişman ve Şahin, 2019, 45-46). Ahmed Yesevî, coğrafyanın siyasi çalkantılarına rağmen sözlü kültür aracılığıyla nesiller

boyu aktarılan öğretileriyle, Türk-İslam medeniyetinin temel taşlarından birini inşa etmiştir.

3. Yesevî kültürünün Anadolu'daki yansımaları

Yesevîlik, adını Nakşibendîyye tarikâtı şeyhi Yusuf Hemedanî'nin müritlerinden Hoca Ahmed Yesevî'den alan, İslâm'da kadın-erkek denliğini yaşatan, Anadolu Alevîliği üzerinde bir hayli tesirleri olan, Bektâşî Tarikâtı'nın da beslediği tasavvufî yol ve Türk tarikâtı olarak tanımlanmaktadır. Ahmed Yesevî'nin tasavvufî geleneğiyle birlikte, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan göç dalgaları ve derviş ağları vasıtasıyla 12. yüzyıldan itibaren bu topraklarda yetişmiş; Türk-İslam sentezinin sosyokültürel yapısını şekillendiren temel dinamiklerden biri hâline gelmiştir. Yesevî geleneğinin Anadolu'daki etkileri, salt dinî ritüellerle sınırlanamayacak kadar çeşitlidir (Gürer, 2017, 15; Köprülü, 1991, 94). Dilin poetik dokusundan toplumsal örgütlenme modellerine kadar uzanan bu etki, özellikle Horasan erenleri olarak bilinen dervişlerin göçebe Türkmenlerle kurduğu diyalog sayesinde gerçekleşmiştir. Bu dervişler, yalnızca İslâm'ın yayılmasını hızlandırmakla kalmamış, aynı zamanda Yesevî'nin Türkçe merkezli tasavvuf anlayışını da Anadolu'nun kırsalına taşıyarak bir kültürel köprü işlevi görmüştür (Artan, 2023, 201-202; Çetin, 1998, 40). Anadolu'da Yesevî mirasının kurumsal yansımaları, en belirgin biçimde Ahilik ve Bektaşilik gibi yapılarda ortaya çıkar. Ahilik teşkilatı, mesleki dayanışmayı ahlâkî bir disiplinle harmanlamış; Yesevî ve Hacı Bektaşî Veli'nin "eline, beline, diline sahip ol" ilkesi, bu yapının omurgasını oluşturmuştur. Ahi Evran'ın debbağlar (deri işçileri) arasında yaydığı "helal kazanç" anlayışı, Yesevî'nin "hakikat kapısı" öğretisinin pratik bir yansımasıdır (Ülgen, 2021, 452). Benzer şekilde, Bektaşî geleneğindeki "dört kapı" ritüelleri, Yesevî'nin şeriat-tarikat-hakikat-marifet hiyerarşisiyle doğrudan örtüşmektedir (Özköse, 2017; Tatcı, 2017). Bektaşî nefeslerinde sıkça işlenen "gönül yıkmamak, gönül yapmak" (Aytaş, 2024) metaforu, Yesevî hikmetlerindeki "gönül eri" (Özköse, 2017) idealinin Anadolu'daki devamı niteliğindedir. Dil ve edebiyat alanındaki izler ise daha derin ve kalıcıdır. Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet* 'te kullandığı yalın Türkçe, Anadolu tasavvuf şiirinin dil mimarisini doğrudan etkilemiştir. Yunus Emre'nin "aşk odu" ve "gönül şehri" gibi imgeleri, Yesevî'nin "aşk ateşi" ve "gönül eri" kavramlarından beslenir. Bu durum, Yesevî'nin dildeki sadelik vurgusunun Anadolu şairleri tarafından nasıl içselleştirildiğini gösterir. Ayrıca, tasavvufî terminolojideki Türkçe tercihi, Farsça kökenli "şeriat" yerine "yol erkânı" gibi yerel ifadelerin benimsenmesine yol açmıştır (Orçan, 2024; Tatcı, 2008; Tatcı, 2017). Bu dilsel dönüşüm, Yesevî'nin Anadolu'da sadece bir düşünür değil, aynı zamanda bir dil reformisti olarak algılanmasını sağlamıştır. Başka bir ifadeyle de Ahmed Yesevî'nin Türkçeyi tasavvufun taşıyıcı dili yapma çabası, Yunus Emre'nin nazirelerinde de somutlaşarak dil reformistliğini gösteren nitelikler taşır. "Bana seni gerek seni" şiiri, Yesevî'nin Hikmetlerindeki ilahi aşkın ontolojik zorunluluğunu, Anadolu Türkçesinin ritmik sadeliğiyle yeniden yorumlar. Yunus'un "gerek" vurgusu, Yesevî'nin arınma ve tevhid temalarını dilsel bir miras olarak alıp, metaforik yoğunlukla dönüştürdüğünü gösterir. Bu etkileşim, Yesevî'nin sözlü kültür kodlarının yazılı şiir geleneğine evrilmesinde Yunus'u bir kültür aracısı kılar (Yavuz, 2013, 366). Nazire ilişkisi, dilsel sürekliliğin salt tekrarla değil, yeni coğrafyada anlam üretimiyle sağlandığını da göstermektedir.

Yesevî kültürünün sözlü gelenek vasıtasıyla aktarımı ise Anadolu'nun kırsalında somutlaşır. Köy meydanlarında anlatılan "Horasan erenleri" anlatıları, Yesevî dervişlerinin kerametlerini ve adalet anlayışını nesilden nesile taşımıştır (Çetin, 1998,

40; Köprülü, 1991, 48-54). Anadolu Türkçesindeki “eren” ve “evliya” gibi kavramlar, sözlü kültürün dildeki karşılığıdır. Yesevî kültürü Anadolu’da çok katmanlı bir etki alanı yaratmıştır. Bu etki, dinî sınırları aşarak dilin anlam haritasını genişletmiş, toplumsal örgütlenmeye ahlâkî bir çerçeve kazandırmış ve sözlü geleneği besleyerek kültürel sürekliliği sağlamıştır. Yesevî’nin mirası, Anadolu insanının İslam’ı kendi dil ve değerleriyle yorumlama çabasının temel taşlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

4. Yesevî kültürünün Türkiye Türkçesi söz varlığına katkıları

Türkiye Türkçesinin söz varlığı, köklerini Oğuz Türkçesinden alır; ancak tarih boyunca başta Arapça ve Farsça olmak üzere Fransızca, İtalyanca, Yunanca gibi pek çok dille temas ederek zenginleşmiştir. Cumhuriyet’le birlikte hız kazanan Dil Devrimi ise, dildeki yabancı kökenli kelimeleri ayıklayıp yerlerine ya Türkçe köklerden yeni sözcükler türetme ya da halkın dilindeki unutulmuş kelimeleri yeniden canlandırma yoluyla bir özleştirme çabası ortaya koymuştur. Yine de günümüz Türkçesi, teknoloji, kültür ve toplumdaki sürekli değişimlerin etkisiyle durmaksızın yeni kelimeler kazanan, bazılarını ise kullanımdan düşüren canlı ve dinamik yapısını korumaktadır (Ertuğrul, 2016, 86; Zülfikar, 2021, 5). Ahmed Yesevî, İslami öğretileri Türkçe ile anlatma konusundaki kararlılığıyla, dönemin entelektüel çevrelerinde hâkim olan Arapça ve Farsça egemenliğini kırma niteliği de taşımaktadır. Bu duruş, en çarpıcı ifadesini *Divan-ı Hikmet*’teki sade, halkın yüreğine dokunan dilde bulmuştur. Yesevî’nin “hikmet” adını verdiği şiirler, yalnızca mistik bir öğreti aktarımı değil, Türkçenin soyut kavramları kucaklama çabasının da bir manifestosudur. Arapça “şeriat” kavramını “yol erkânı”, Farsça “aşk”ı “sevda” ile; “dil” yerine “gönül”, “huda” yerine “çalap” gibi kökensel Türkçe terimleri kullanarak, dini terminolojinin Türkçe bir sesle yeniden inşasına katkı sağlamıştır. Bu hamle, Türkçenin İslami bir dil olarak özgünleşmesinin temel taşlarını döşemiş ve Anadolu’daki Türk-İslam sentezinin dilsel yapısını oluşturmuştur. Yesevî’nin bu dil politikasının en önemli katkısı, Türkçenin anlam derinliğinin katmanlaşmasıdır. Tasavvufi kavramların Türkçeleştirilmesi, dilin ufkunu genişletmiş ve soyut düşüncüyü ifade etme yeteneğini güçlendirmiştir. “Hakikat” (gerçeğin özü), “marifet” (derin bilgelik), “gönül” (ruhun merkezi) gibi terimler (Tatçı, 2017), yalnızca dinî metinlerde değil, çarşıda-pazarda, türkülerde ve ağıtlarda da yerini alarak toplumsal hafızaya kazınmıştır.

4.1. Dinî ve tasavvufi terminolojinin Türkçeleşmesi

Yesevî geleneğinin Türkiye Türkçesine en kalıcı katkılarından biri, dinî ve tasavvufi kavramların Türkçe sözcüklerle ifade edilmesidir. Yesevî’nin hikmetlerinde bu sözcükler oldukça çoktur (Tatçı, 2017). Bu durum, dilin kültürel özgünlüğünü koruma çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir:

- “Dört Kapı” Öğretisi: Yesevî’nin temelini attığı bu sistemdeki “şeriat, tarikat, hakikat, marifet” terimleri, kökenleri Arapça (Kantar, 2011, 159) olsa da Türkçenin sesiyle yeniden şekillenmiştir. “Tarikat” kelimesi, Orta Asya Türkçesindeki “tarık” (yol) kökünden türetilerek, dilin yapısına uyumlu hâle getirilmiştir.
- “Gönül”ün Yükselişi: Yesevî’nin şiirlerinde merkezde duran “gönül” kavramı, Arapça “kalp” veya Farsça “dil”e karşı Türkçenin öz varlığından doğmuştur. Bu terim, Yunus Emre’nin “gönül dostu”nda, Hacı Bektaş Veli’nin “gönül kırmamak” öğüdünde yeniden hayat bulmuştur.
- “Eren” ve “Evliya”: Orta Asya’daki “er” (bilge yiğit) kültüründen türeyen

“eren” ve Arapça “veli”nin Türkçeleşmiş hâli “evliya”, Anadolu’da dini liderliğin sembolü olmuştur.

Ahmed Yesevî’nin *Divan-ı Hikmet* ‘i, Türk tasavvuf edebiyatının temel taşlarından biridir ve İslami terimlerin Türkçeleştirilmesinde öncü bir rol oynamıştır. Eserde, Arapça ve Farsça kökenli soyut kavramlar, Türk halkının günlük diline uygun şekilde yeniden yorumlanmıştır (Tatcı, 2017): Tevhid (Allah’ın birliği) “birmek” veya “Hakk’ı bir bilmek” gibi somut fiillerle ifade edilirken, fenafillah (Allah’ta yok oluş) “özden geçmek” veya “gönül ateşiyle yanmak” gibi metaforlarla anlatılmıştır. Zikir kavramı “dille Hakk’ı anmak”, sabr ise “tolğav” (dayanma) gibi Türkçe köklü kelimelerle karşılanmıştır. Yesevî, ahlâki erdemleri de halkın anlayabileceği şekilde aktarmıştır: Şükür, “Hakk’a kutı kılmak” (minnetle eğilmek), tövbe ise “özünü döndürmek” (içsel bir dönüşüm) olarak tanımlanır. Tasavvuf yolunun hiyerarşisi, mürşit (yol gösteren), derviş (gönül fakiri) ve erenler (manevi rehberler) gibi Türkçe terimlerle açıklanmış, aşk (ilahi sevgi), gönül (kalp) ve huzur (ilahi yakınlık) gibi kavramlar duygusal bir derinlik kazandırılarak işlenmiştir. **Şeriat** “yol”, irfan “gönül gözüyle görmek”, marifet “hakikati bilmek”, nefis «öz benliği dizginlemek» gibi kavramlar halkın anlayacağı şekilde aktarılırken; rıza “Hakk’a boyun eğmek”, kanaat “gönül tokluğu”, tevekkül “Yaradan’a sığınmak” gibi erdemler Türkçe fiillerle somutlaştırılmıştır. Şefkat “gönül inceliği”, merhamet “yarlıgamak” (acımak), sadakat “sözünü tutmak” gibi ahlâki değerler günlük dile uyarlanmış, mürid “yol taliplisi”, eren “hakikat yolcusu” gibi unvanlarla tasavvuf hiyerarşisi Türk kültürüne entegre edilmiştir. Hicap (manevi perde) “gönül perdesini kaldırmak”, sırr-ı ilahi “Hakk’ın gizemine ermek” gibi soyut fikirler metaforlarla açıklanmış, zikir “dille Hakk’ı anmak”, fikir “gönülle düşünmek” şeklinde ayırt edilmiştir. Muhabbet (ilahi sevgi) “gönül ateşi”, tarikat “yöntem”, hakikat ise “gerçek” olarak Türk kültüründeki karşılıklarıyla bütünleştirilmiştir. Bu dilsel dönüşüm, Anadolu’da Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi sonraki mutasavvıfları da etkilemiş, Türkçenin hem felsefi derinlik kazanmasını hem de halk arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2000; Tatcı, 2008). Yesevî’nin kullandığı bu sade üslup, halk şiiri geleneğini beslemiş ve sonraki dönem şairlerini derinden etkilemiştir (Buharlı, 2022; Tosun, 2000). Bu süreç, Türkçenin dinî ve tasavvufî alanda zenginleşmesini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda İslam’ın evrensel değerlerinin Türk halkının ruhuna ve kültürüne daha derinlemesine işlenmesine de imkân tanımıştır.

4.2. Atasözleri ve deyimlerle söz varlığına katkılar

Yesevî’nin kültürü, Türkiye Türkçesindeki atasözü ve deyimlerin hem manevi derinliğini hem de ahlâki temellerini şekillendirmiştir (Eraslan, 1991; Kaymaz, 2018; Tatcı, 2017). *Divân-ı Hikmet*’teki öğütler, halkın günlük diline evrilerek özlü sözler formunu almıştır:

- “Gönül yıkmak gönül yapmaktan zordur”, Yesevî’nin insanın iç dünyasına verdiği değeri yansıtır ve hoşgörü kültürünü besler.
- “Eline, beline, diline sahip ol”, Ahilik teşkilatının temel kuralı olarak nefis terbiyesini ve pratik erdemi somutlaştırır.
- “Er ol, er olmazsan kara yer ol”, onurlu yaşamın önemini vurgulayarak erdemli bir toplum ideali sunar.
- “Emeksiz yemek olmaz”, alın teri ve helal rızık anlayışını yüceltir.
- “Erenlerin sofrası gönül aynasıdır”, manevi rehberliğin insanın iç dünyasını aydınlattığını anlatır.

- “Azıksız yola çıkılmaz”, maddi ve manevi hazırlığın önemine işaret eder.
- “El yahşi biz yaman; el buğday biz saman”, başkalarının iyiliğine kötülükle karşılık vermeme erdemini öğütler.
- “Hak yolunun tozu dünya malından kıymetlidir”, maneviyatın maddi zenginlikten üstünlüğünü vurgular.
- “Dilini tutmayan gönlünü kaybeder”, ölçsüz konuşmanın yalnızlığa yol açacağı uyarısıdır.
- “Kılavuzsuz yola çıkan yolunu şaşırır”, mürşitsiz hakikat yolunun imkânsızlığını anlatır.
- “Mala mülke mağrur olma”, dünya varlığına güvenmemeyi öğütleyerek tevazuya çağırır.
- “Hak dostuna varan dünya gamını unuttur”, ilahi sevgiye ulaşanın dünyevi kaygılardan arınışını simgeler.
- “Her geceyi Kadir bil, her gördüğünü Hızır bil”, her anı ve karşılaşmayı ilahi bir lütf olarak görmeyi öğretir.
- “Can gitmeyince canan gelmez”, benlikten vazgeçmeden hakikate ulaşamayacağını anlatır.
- “Dünya fânidir” ve “Dünya kimseye kalmaz”, geçiciliği hatırlatarak insanı asıl olana yönlendirir.
- “Nefis belâsı, getirir yüz karası”, nefse uymanın utanca sürükleyeceği uyarısıdır.
- “Yola çıkan ahir murâdına erişir”, sabırla ilerleyenin hedefine varacağını müjdelir.
- “Aşk ağılatır dert söyler”, ilahi aşkın çileli yolunu özetler.

Ahmed Yesevî'nin öğretileri Türkçenin söz varlığına deyimler noktasında da derin bir ahlâki ve manevi boyut kazandırmıştır (Eraslan, 1991; Tatçı, 2017): *Gönül yıkmamak* (insan onuruna saygı), *eline beline diline sahip olmak* (nefs terbiyesi), *yolunu şaşırmamak* (istikamet bilinci), *can vermek* (fedakârlık), *gönül yapmak* (hoşgörü), *hak yolunda yürümek* (manevi adanmışlık), *erenlerin izini sürmek* (mürşit rehberliği), *azık toplamak* (helal kazanç), *diline hâkim olmak* (söz disiplini), *dünya malına aldanmamak* (zühd), *nefis terbiye etmek* (riyazet), *Hakk'a yönelmek* (tevhid), *sabretmek* (metanet), *âşıklık çekmek* (ilahi aşkın çilesi), *erenler sofrasına oturmak* (manevi paylaşım), *gönül aynasını temizlemek* (iç arınma), *dost kapısını çalmak* (ilahi yakınlık), *yolda kalmamak* (istikamet), *Hızır'ı gözetmek* (farkındalık), *Kadir gecesini aramak* (anlam derinliği) ve *yüz karası olmamak* (onur bilinci). Bu deyimler, Yesevî kültürünün gündelik dilde yaşayan etik rehberliğini somutlaştırarak kuşaklar arası bir bilgelik aktarımı sağlar.

Ahmed Yesevî'nin öğretileri, Türkiye Türkçesindeki atasözleri ve deyimler aracılığıyla yalnızca dilsel bir zenginlik değil, aynı zamanda kolektif bir ahlâki ve manevi kod aktarımı sağlamıştır (Eraslan, 1991; Kaymaz, 2018; Tatçı, 2017). *Divân-ı Hikmet*'teki tasavvufi kavramlar, halkın gündelik dilinde somutlaşarak evrensel insani değerlere dönüşmüş; bu süreç, Yesevî düşüncesinin toplumsal hafızaya içkinleşmesi ile mümkün olmuştur. Örneğin, “*Gönül yıkmak gönül yapmaktan zordur*” sözü, insanın içsel bütünlüğünü korumanın ontolojik önemini vurgularken, “*Eline, beline, diline sahip ol*” ilkesi, bireysel disiplini toplumsal düzenin temel taşı hâline getiren Ahilik kurumuyla sentezlenmiştir. Bu ifadeler, Yesevî'nin nefis terbiyesi ve tevazu anlayışını, pratik hayatın dinamiklerine entegre ederek normatif bir etik sistem oluşturur. “*Hak yolunun tozu dünya malından kıymetlidir*” gibi metaforlar, maddi ve manevi değerler arasındaki hiyerarşiyi yeniden üretirken, “*Can gitmeyince canan gelmez*” gibi mecazlar, insanın benlikten arınma sürecini poetik bir dille kodlar.

Yesevî kültürünün dildeki bu kristalize hâli, toplumsal aidiyet ve anlam arayışı arasında köprü kurar. “*Her geceyi Kadir bil*” sözündeki anlık farkındalık vurgusu, insanın zaman ve varlıkla ilişkisini yeniden tanımlayarak epistemolojik bir derinlik kazandırır. Bu söz varlığı, Yesevî mirasının statik bir metinler bütünü değil, yaşayan bir etik rehber olduğunun kanıtıdır.

4.3. Yesevî kültürünün morfolojik ve sentaktik katkıları

Ahmed Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet* 'i, Türkçenin eklemeli yapısını morfolojik zenginlik ve sentaktik sadelik ile birleştirerek tasavvufi düşünceyi halk diline indirgemıştır. Eserde, -lık/-lik (“aşklık” → aşkın özü, “marifetlik” → bilgeliğin hâli, “hakikatlik” → hakikatin somutlaşmış formu) ve -daş/-deş (“gönüldaş” → gönül birliği olan kişi, “hikmetdaş” → bilgeliği paylaşan, “yoldaşlık” → ortak yolculuk) gibi eklerle soyut kavramlar somutlaştırılırken, -gan/-gen ekli fiilimsiler (“ağlayan” → modern “ağlayan”, “bilgen” → “bilen”, “yürüyen” → “yürüten”) Anadolu’ya göçle birlikte -an/-en biçimine evrilmiştir. Bu morfolojik dönüşüm, dilin türetme dinamiklerini güçlendirmiş ve “aşk” (sevginin metafizik boyutu), “gönül” (ruhun merkezi), “yoldaş” (manevi rehber) gibi kelimelerin kültürel hafızada kök salmasını sağlamıştır. “Hakikatlik kapıdan girdim, marifetlik sohbet buldum” dizesinde “-lık” eki, soyut kavramları eyleme dönüştürerek öğretiyi somutlaştırır (Eraslan, 1991; Tatcı, 2017; Tulum, 2019). Bu dilsel stratejiler, tasavvufi öğretinin sadece entelektüel çevrelerle sınırlı kalmayıp geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlamış, böylece Türkçenin hem dinî hem de edebi bir dil olarak gelişimine katkıda bulunmuştur.

Eserin sentaksı, öğüt verme amacıyla basit cümle yapıları ve devrik dizeler üzerine kuruludur. “Gönül şehrine sultan ol, nefis şehrinin viran eyle!” gibi emir cümleleri, doğrudan bir çağrışıma sahip bir ritimle sunarken; “Aşksız kişi ölüdür, gönülsüz kişi taş olur” gibi karşılaştırmalı yapılar, öğretinin evrenselliğini vurgular. Paralel yapılar (“Hakikat kapısı, marifet kapısı, aşk kapısı, can kapısı!”) ve tekrarlar (“Dört kapı kırk makamı bilmeyen, insan olmaz”), hem akılda kalıcılığı artırır hem de Yunus Emre’nin “İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir” gibi dizelerine ilham verir. Kısa emir cümleleri (“Nefsi öldür, aşkı bul!”), dinî öğretiyi edebi bir forma dönüştürürken, “Yürüyen adımın izi, Hakk’ın divanına yazı” gibi metaforlar, dilin sanatsal işlevini öne çıkarır (Eraslan, 2019; Tatcı, 2017). Bu özellikler, eserin didaktik yönünü güçlendirirken, aynı zamanda şiirsel anlatımını da zenginleştirir. Böylece metin, hem öğretici hem de estetik açıdan etkileyici bir bütünlük kazanır.

4.4. Sözlü kültür ve Yesevî mirası

Yesevî kültürü, Anadolu’nun sözlü geleneğinde iz bırakmıştır. Anadolu sözlü kültürü üzerindeki etkisi, dilsel ve toplumsal katmanlarda derin bir kimlik inşası sürecine işaret eder (Çetin, 1998; Güner, 2017). Yöresel ağızlarda “*marifetli*” (bilge) ve “*hakikatli*” (dürüst) gibi terimler, Yesevî terminolojisinin yerel söylemlere adapte olarak nasıl semantik bir köprü kurduğunu gösterir. Bu adaptasyon, yalnızca kelime dağarcığına değil, aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli ve Pir Sultan Abdal gibi Anadolu erenlerinin öğretileriyle beslenen bir etik anlayışa da dayanır (Artan, 2023, 202). Köy meydanlarında anlatılan menkıbelerdeki “*Horasan erenleri*” tasviri, Yesevî geleneğinin Anadolu coğrafyasında *heterodoks* bir karakter kazanışını yansıtır (Artan, 2023, 202). Kişi adlarında Yunus, Hacı, Eren (Calp, 2014, s. 32-33); yer adlarında ise Dervişler Köyü (Barkan, 2015, s. 30), Hacılı Köyü, Hacı Bey, Derviş Cemal (Koç, 2022, s. 59-66), Erenler ilçesi (Çelenk, 2016, s. 37) ve Hacı Bektaş ilçesi (Bayrakal, 2010, s. 281) gibi örneklerle karşılaşılan bu miras, coğrafi mekânları adeta manevi

bir arkeoloji alanına dönüştürmektedir. Ayrıca, “Ahmed Yesevî Sosyal Bilimler Enstitüsü”, “Hikmet Yolu”, “Derviş Sokak”, Ahmet Yesevî Dergisi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Hoca Ahmet Yesevî Yatılı Okulu (Ovacık) gibi adlandırmalar da, modern kent dokusunda bu geleneğin nasıl kurumsallaştığını göstermektedir.

Yesevî kültürünün popüler ve akademik alandaki yansımaları, onun çok katmanlı bir kültürel metin olarak işlev gördüğünü ortaya koyar. Modern Türk şiirinde tasavvufi terminolojinin yeniden yorumlanması, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç’un metinlerinde dilsel bir metamorfoz ile karşımıza çıkar: Kısakürek’in *Çile* (2008), *Kaldırımlar* ve *Sakarya Türküsü*’ndeki “aşk ateşi”, “çile”, “gurbet” ve “divane” imgeleri, Yesevî geleneğinin varoluşsal bir krize dönüşen soyutlamaları olarak işlenirken; Karakoç’un *Alın Yazısı*, *Mona Roza* ve *Hızır’la Kırk Saat* (Bulut, 2023; Karakoç, 2015) adlı eserlerindeki “hikmet”, “gönül”, “gül”, “arayış” ve “kayboluş” temaları, tasavvufun epistemolojik sınırlarını modern insanın ontolojik sorgulamalarıyla buluşturur. Bu şiirsel söylemin gündelik dile sızan “hakikat peşinde koşmak” gibi ifadeler, mistik kavramların normatif davranış kalıplarına dönüşerek toplumsal pratikleri şekillendirdiğini gösterir., “Çile” metaforu artık yalnızca bir sufi pratiği değil, modern bireyin psikolojik direnç simgesidir. Popüler kültürdeki temsiller –dizilerdeki eren figürlerinin romantize edilmesi veya belgesellerde Yesevî yolunun nostaljik bir arketip olarak sunuluşu– geleneğin kitlelere pazarlanabilir bir forma evrildiğine işaret eder. Bu süreç, şiirin semantik dönüşümü, gündelik dilin kavramsal genişlemesi ve popüler kültürün tarihsel hafızayı ticarileştirmesi arasındaki diyalektiği ortaya koyar.

5. Sonuç

Ahmed Yesevî’nin Türkiye Türkçesi söz varlığına katkıları, dilin hem tarihsel hem de kültürel dokusunda derin izler bırakmıştır. Bu etki, özellikle dinî ve tasavvufi terminolojinin Türkçeleşmesinde kendini gösterir. Yesevî’nin *Divân-ı Hikmet* adlı eseri, Arapça ve Farsça yerine Türkçeyi tercih ederek, soyut kavramların halk tarafından anlaşılabilir bir dille ifade edilmesine öncülük etmiştir. “Gönül” kavramının benimsenmesi, Türkçenin İslami bir dil kimliği kazanmasında dönüm noktası olmuştur. «Dört kapı» öğretisindeki şeriat, tarikat, hakikat ve marifet gibi terimlerin Türkçeleştirilmesi ise bu kavramların toplumsal hafızaya yerleşmesini sağlamıştır. Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi mutasavvıfların dil mimarisi, bu mirastan beslenerek Anadolu tasavvuf şiirinin temelini oluşturmuştur. Yesevî kültürü, Türkçenin ahlâki bir rehberlik aracına dönüşmesinde de kritik bir rol oynar. “Eline, beline, diline sahip ol” gibi öğütler, yalnızca bireysel disiplini değil, toplumsal düzeni de şekillendiren pratik bir etik sistemi yansıtır. Bu deyimler, günümüzde bile kullanılarak kuşaklar arası bir bilgelik aktarımı sağlar. “Hak yolunun tozu dünya malından kıymetlidir” gibi metaforlar ise maddi ve manevi değerler arasındaki dengeyi vurgular. “Eren” ve “evliya” gibi terimlerin yerel söylemlere adapte olması, dilin kültürel sentez yeteneğini ortaya koyar.

Dilin yapısal katmanlarına bakıldığında, Yesevî’nin “-lık/-lik” ve “-daş/-deş” ekleriyle türettiği kelimeler (örneğin “aşkılık”, “gönüldaş”), soyut kavramları somutlaştırarak Türkçenin anlam evrenini genişletmiştir. Basit cümle yapıları ve şiirsel ritim, öğütleri edebi bir forma dönüştürmüş; “Gönül şehrine sultan ol!” gibi ifadeler, Yunus Emre’nin dizelerine ilham vermiştir. Sözlü kültürdeki yansımalar ise Yesevî mirasının kalıcılığını kanıtlar. Horasan erenlerine dair menkıbeler, köy meydanlarında aktararak kültürel süreklilik sağlanmıştır. “Erenler” veya “Dervişler

Köyü” gibi coğrafi adlandırmalar, bu mirasın mekânsal karşılığını oluşturur. Modern dönemdeki “Ahmet Yesevî Sosyal Bilimler Enstitüsü” gibi kurumlar ise geleneğin kurumsal kimlik kazandığını gösterir. Popüler kültürdeki temsiller ise bu mirasın nostalgik bir arketip olarak yeniden üretildiğine işaret eder.

Yesevî etkisinin dil ve kültür etkileşimini disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alan bu çalışma, metodolojik bir katkı sunmaktadır. Ancak, Anadolu’nun yerel ağızlarındaki terminolojik evrim veya dijital iletişimdeki dönüşüm gibi konular henüz araştırılmamıştır. Gelecek çalışmalar için tasavvufi terimlerin semantik değişiminin izlenmesi veya Balkan Türkçesi gibi lehçelerdeki yansımaları incelenebilir. Ayrıca, popüler kültürün bu mirası nasıl dönüştürdüğünün eleştirel analizi, geleneğin modern toplumdaki işlevini anlamak açısından değerlidir. Ahmed Yesevî, Türkçenin hem bir iletişim aracı hem de kültürel hafızanın taşıyıcısı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu çalışma, onun mirasının Türkiye Türkçesinin söz varlığına nasıl nüfuz ettiğini ortaya koyarken, dilin canlı bir organizma olarak nasıl dönüştüğünü ve dönüştürdüğünü gözler önüne sermiştir. Yesevî’nin “gönül dili”, bugün hâlâ Türkçenin şiirinde, nesrinde ve gündelik diyaloglarında yaşamaya devam ediyor. Bu durum, dilin kültürel kodlarla nasıl iç içe geçtiğinin ve geçmişin bilgeliğinin bugünün iletişim biçimlerini nasıl şekillendirdiğinin açık bir kanıtıdır. Ahmed Yesevî’nin mirası, Türkçenin yalnızca kelimelerden değil, anlamın ve kimliğin ortak hafızasından örülmüş bir kültür mozaiki olduğunu hatırlatmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmed, Yesevî. “Dîvân-ı Hikmet”. Haz. Hayati Bice. İstanbul: *H Yay.*, 2016.
- Artan, Mihriban. “Horasan Erenleri’nden Hacı Bektaş Veli’nin İnsan Sevgisi ve Fütuhât Anlayışı”. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(İhtisaslaşma), (2023), 200-212. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1313400>.
- Ayış, Mehmet Şirin. “Ahmet Yesevî’nin İrşad Metotları Üzerine Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25, sy. 49 (2022): 93-120.
- Baharlu, İlgar. “Türkistan Nefesi: Hoca Ahmet Yesevî’den Hacı Bektaş Veli’ye Horasan Tasavvufu”. *Department of Tourism of Turkestan Region LLP (Tourist Information Center) Open Turkistan*, (2022), 50-56.
- Bayrakal, Sedat. “Nevşehir’in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaşî Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55 (2013), 281-310.
- Bayram, Abdulkadir. “Anlambilimsel Yaklaşımlarla Yunus Emre’de Aşk ve Ölüm Kavramları”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2021), 149-163. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051800>.
- Bulut, Nurullah. “Sezai Karakoç’un Şiirlerini Oluşturan Konular”. *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), (2023), 1-30.
- Calp, Mehrali. “Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği)”. *Journal of Turkish Research Institute*, 52, 2014, 27-49. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1274>.
- Çelenk, Kadioğulları, Fehmiye. “Toprak Özelliklerinde Mekânsal Değişkenliğin Faktör Analizi: Erenler Örneği (Sakarya)”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 66 (2016), 37-42. <https://doi.org/10.17211/tcd.16765>.
- Çelik, Ali. “Hoca Ahmet Yesevî’nin Hikmetlerinde Tebliğ ve İrşad Metoduna Âit Bazı Tespitler”. *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu*. Ed. Ahmet Kartal. Ankara: *Ahmet Yesevî Üniversitesi Yayınları*, 2017.
- Çetin, Osman. “Horasan”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 18. Ankara: *TDV Yayınları*, 1998.
- Çiçek, Arif. “Orta Asya Türk Toplamlarının Sosyo-Kültürel Yapısının Genel Bir Değerlendirilmesi”. *Mavi Atlas*, 6(1) (2017), 233-247.
- Eraslan, Kemal. *Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler*. Ankara: *Kültür Bakanlığı Yay.*, 1991.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*. İstanbul, 1993.

- Gürer, Betül. “Ahmed Yesevî’nin Dîvân-ı Hikmet’i Ekseninde Tasavvufî Düşüncede İlahî Aşk”. *Bilig*, 80 (2017), 15-41.
- Kanar, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Say Yayınları, 2011.
- Karakoç, Sezai. *Zamana Adanmış Sözler: Şiirler V*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015.
- Karanfil, Veli. *Ahmet Yesevî / Gönül Erleri Serisi 1*. İstanbul: Mevsimler Kitap, 2020.
- Kaymaz, Zeki. “Dîvân-ı Hikmet’te Atasözleri ve Kullanılış Özellikleri”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 46, (2018), 159-171.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2008.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Orçan, Suzan. “Yunus Emre’de Simyevi Ateş”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 29, (2024), 346-363. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1438667>.
- Özköse, Kadir. “Ahmed Yesevî’nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı”. *AKADEMİK Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2017), 99-133.
- Semiz, Kenan - Utebekov, Senbek. “Dîvân-ı Hikmet’te Duygu Bildiren Deyimler ve Çağdaş Türk Lehçelerine Yansımaları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 109 (2024), 327-354. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1396624>.
- Şengün, Necdet. “Dîvân-ı Hikmet’te Dil, Anlatım ve Muhteva Hususiyetleri”. *Diyanet İlmi Dergi*, 52/4 (2016), 129-146. <https://doi.org/10.61304/did.352842>.
- Şişman, Bekir - Şahin, Mehmet. “Alevî-Bektaşî Kültürünün Türk Halk İnanışları ve Uygulamalarına Yansıması”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 92 (2020), 43-66.
- Tatçı, Mustafa. *Dîvân-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevî*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnceleme-Araştırma Dizisi: Yayın No:29, 2017.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı İnceleme*. Cilt 1. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tosun, Cemal. “Hoca Ahmed Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumu Eğitme Metodu”. *Dini Araştırmalar*, 2/6 (2000), 119-132.
- Tulum, Mehmet Mahur. *Hoca Ahmed Yesevî Dîvân-ı Hikmet Hikmetler Mecmuası Mısır Nüshası 1650*. 1. Baskı. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.
- Ülgen, Erol. “Esnaf ve Sanatkarların Piri Ahi Evran ve Geçmişten Günümüze Ahilik”. *Journal of Turkish Language and Literature*, 61/1 (2021), 447-469.
- Yamanan, Ertuğrul. “Türkçenin Güncel Söz Varlığı”. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), (2016), 85-91.
- Yavuz, Kemal. “Türk Şiirinde Nazire”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10/10 (Haziran 2013), 359-424. <https://doi.org/10.15247/dev.155>.
- Yetişgin, Memet. “Tarih, Coğrafya ve Sosyo-Kültürel Ortamın Türk Kimliğinin Gelişmesine Etkileri”. *Akademik İncelemeler*, 2/1 (2007), 37-68.
- Yıldırım, Ahmet. *Hoca Ahmed Yesevî’nin Hadis Kültürü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2012.
- Yılmaz, Ali. “Ahmed Yesevî’nin Hikmetleri ile Yunus Emre’nin Şiirlerinde Tasavvufî Muhteva Benzerlikleri”. *Yesevilik Bilgisi*, haz. C. Kurnaz-M. Tatçı, Ankara, 2000.
- Zülfikar, Hamza. “Türkçenin Söz Varlığı, Zenginlikler, Kayıplar”. *Türk Dili*, 838, (2021), 1-13.

Extended abstract

Ahmed Yesevî (1093–1166), a seminal figure in Turkic Sufism, played a pivotal role in shaping the religious, cultural, and linguistic identity of the Turkic world. His magnum opus, *Divan-ı Hikmet* (Book of Wisdom), not only laid the groundwork for Turkic-Islamic mysticism but also catalyzed the transformation of Turkish into a vehicle for spiritual and ethical discourse. This study examines Yesevî’s enduring contributions to the vocabulary of Turkey Turkish, emphasizing his role as both a spiritual leader and a linguistic innovator. By adopting an interdisciplinary approach—combining historical linguistics, cultural studies, and textual analysis—the research traces how Yesevî’s teachings permeated Anatolia through dervish networks, influenced institutional frameworks like the Akhî and Bektashi orders, and left indelible marks on the semantic, morphological, and syntactic structures of modern Turkish.

Yesevî's historical significance is rooted in his strategic use of vernacular Turkish during the 12th century, a time when Arabic and Persian dominated Islamic scholarship. His conscious choice to compose hikmets (wisdom poems) in simple, accessible Turkish democratized Sufi teachings, enabling their dissemination among Turkic nomadic communities. This linguistic democratization was not merely a missionary tactic but a deliberate effort to forge a distinct Turkic-Islamic identity. By translating abstract Sufi concepts into Turkic idioms—such as replacing Arabic *sharia* with *yol erkânı* (path of order) or Persian *ishq* (divine love) with *sevda* (passionate love)—Yesevî redefined Turkish as a language capable of conveying metaphysical and ethical depth. His lexical innovations, particularly terms like *gönül* (heart-mind), *eren* (spiritual adept), and *dört kapı* (Four Gates: *sharia*, *tariqa*, *haqiqa*, *ma'rifa*), became cornerstones of Turkic Sufi discourse and later permeated everyday language. The migration of Yesevî's disciples, known as *Horasan erenleri* (Khurasan saints), to Anatolia following the Mongol invasions facilitated the integration of his teachings into the region's sociocultural fabric. These dervishes acted as cultural intermediaries, blending Yesevî's Turkic-centric Sufism with local Anatolian practices. Institutions like the *Akhî* guilds, which emphasized ethical trade and communal solidarity, institutionalized Yesevî's principles, as seen in the maxim “*cline, beline, diline sahip ol*” (“control your hands, loins, and tongue”). Similarly, the Bektashi Order's rituals, such as the “four gates” initiation, directly mirrored Yesevî's hierarchical spiritual path. The linguistic legacy of this synthesis is evident in the persistence of Yesevî-derived terminology in Anatolian Turkish, from religious texts to folk narratives. One of Yesevî's most profound contributions lies in the Turkicization of Sufi vocabulary. By adapting Arabic and Persian terms to Turkic phonology and semantics, he ensured their assimilation into the collective consciousness. For instance, *tarik* (Sufi order), derived from the Turkic root *tarik* (path), exemplifies this linguistic acculturation. Similarly, *gönül*—a uniquely Turkic concept encapsulating emotional and spiritual depth—replaced Arabic *qalb* (heart) as the locus of divine love in Sufi poetry. This term, central to Yesevî's oeuvre, resonated in the works of later Anatolian mystics like Yunus Emre, whose verses such as “*aşk odu*” (fire of love) and “*gönül şehri*” (city of the heart-mind) directly echo Yesevî's imagery. The *Divan-ı Hikmet* also introduced compound suffixes like *-lık/-lik* (e.g., *aşklık*, essence of love) and *-daş/-deş* (e.g., *gönüldaş*, soulmate), enriching Turkish's derivational capacity to express abstract spiritual states.

Yesevî's influence extends beyond lexicon into the realm of proverbs and idioms, which continue to shape Turkish ethical discourse. Maxims like “*Gönül yıkmak gönül yapmaktan zordur*” (“Breaking a heart is harder than mending one”) and “*Hak yolunun tozu dünya malından kıymetlidir*” (“The dust of the divine path is worthier than worldly riches”) distill his teachings into actionable wisdom. These sayings, originating in *Divan-ı Hikmet*, evolved into universal ethical axioms, bridging spiritual ideals with daily conduct. The proverbial emphasis on self-discipline (e.g., “*nefis terbiyesi*”), humility, and communal harmony underscores Yesevî's vision of Sufism as a socially transformative force. Morphologically, Yesevî's use of agglutinative suffixes enabled the creation of nuanced spiritual terminology. The suffix *-lık/-lik* transformed abstract nouns into experiential concepts: *hakikatlik* (state of divine truth) and *marifetlik* (state of gnosis) exemplify how linguistic structures were harnessed to convey mystical progression. Similarly, participial forms like *-gan/-gen* (e.g., *ağlayan*, “one who weeps”) evolved into modern Turkish **-an/-en**, illustrating the enduring flexibility of Yesevî's linguistic strategies. Syntactically, his preference for imperative and parallel structures (e.g., “*Gönül şehrine sultan ol, nefis şehrini viran eyle!*” – “Rule the city of the heart, ruin the city of the ego!”) infused his poetry with a didactic rhythm that influenced subsequent Turkic literary traditions.

The oral transmission of Yesevî's legacy further cemented his impact on Anatolian Turkish. Folktales about *Horasan erenleri*, recounted in village squares, preserved his ethos of justice and spiritual resilience. Toponyms like *Dervişler Köyü* (Dervish Village) and *Erenler İlçesi* (District of Saints), alongside personal names such as Yunus and Hacı, reflect the entrenchment of Yesevî's cultural memory in Anatolian geography. Modern institutions like the Ahmed Yesevî Social Sciences Institute and publications such as *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (Journal of Turkish Culture and Hacı Bektaş Veli Studies) signify the institutionalization

of his legacy in contemporary academia. In popular culture, Yesevî's motifs persist as archetypes of spiritual quest and moral integrity. Modern Turkish poets like Necip Fazıl Kısakürek and Sezai Karakoç reinterpret his metaphors—"aşk ateşi" (fire of love) or "çile" (spiritual ordeal)—to address existential crises in a secularizing society. Television series and documentaries romanticize the eren figure, transforming Yesevî's historical disciples into symbols of timeless wisdom. However, this commodification also raises questions about the dilution of his teachings in mass media, highlighting the tension between cultural preservation and commercialization. Methodologically, this study employs comparative content analysis of historical texts, including *Divan-ı Hikmet*, Anatolian manuscripts, TDK (Turkish Language Association) databases, and oral sources like proverbs and folk songs. Qualitative and quantitative data reveal the frequency and evolution of Yesevî-derived terms in modern Turkish, demonstrating their resilience across centuries. For example, "gönül" appears in diverse contexts, from religious treatises to pop lyrics, illustrating its semantic adaptability. The research also identifies gaps, such as limited documentation of regional dialects and the need for corpus-based studies on semantic shifts. While the study underscores Yesevî's role as a linguistic pioneer, it acknowledges limitations. The focus on Anatolia excludes comparative analysis with other Turkic dialects, such as Uzbek or Kazakh, which might reveal broader linguistic patterns. Furthermore, the impact of digital communication on Yesevî's terminology—a rapidly evolving field—remains unexplored. Future research directions include digital humanities approaches, such as semantic network mapping of *Divan-ı Hikmet* against other Sufi texts, and ethnographic studies on the oral transmission of Yesevî's teachings in rural Anatolia.

In conclusion, Ahmed Yesevî's contributions to Turkey Turkish transcend lexical enrichment; they represent a cultural project that harmonized spiritual aspiration with linguistic identity. By vernacularizing Sufism, he ensured its accessibility and relevance, embedding ethical and metaphysical concepts into the Turkic psyche. His legacy, evident in the enduring vitality of terms like *gönül* and *hakikat*, underscores language's role as both a mirror of cultural memory and a medium for its renewal. This study not only reaffirms Yesevî's status as a foundational figure in Turkic-Islamic heritage but also invites scholars to explore the dynamic interplay between language, spirituality, and identity in a globalized world. As Turkish continues to evolve, Yesevî's "language of the heart" remains a testament to the enduring power of words to shape collective consciousness across generation

